

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۳۸۱ / ۷ / ۱۰

دانشگاه تهران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

۱۳۸۱ / ۷ / ۱۰

بیان نامه:

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته روابط بین الملل

عنوان بیان نامه:

جمهوری اسلامی ایران و سرمایه گذاری مستقیم خارجی (بررسی موانع)

نگارش:

نصیر شهبازی

استاد راهنما:

آقای دکتر محمد شیرخانی

استاد مشاور:

آقای دکتر عبدالله رمضانزاده

تابستان ۱۳۸۱

۴۲۵۱۲

فرم ارزیابی پایان نامه کارشناسی ارشد

دانشکده: حقوق و علوم سیاسی گروه: روابط بین الملل

در چارچوب ارزیابی مرحله تحقیقاتی مقطع کارشناسی ارشد دانشجویان دانشگاه تهران

شماره دانشجویی: ۲۱۰۲۷۹۰۰۹ در رشته: روابط بین الملل
گرایش: روابط بین الملل
پایان نامه خود به ارزش: ۲ واحد راکه در نیمسال اول سال تحصیلی ۸۰-۸۱-۱
اخذ و ثبت نام نموده برد، تحت عنوان: جمهوری اسلامی ایران و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

داور

به سرپرستی (استاد راهنما): دکتر شیرخانی استاد مشاور: دکتر رمضان زاده استاد مشاور دوم (حسب مورد): دکتر رئیسی طوسی
در تاریخ: ۸۱/۵/۲۲ در حضور هیأت داوران به شرح ذیل با (مؤنثیت / عدم مؤنثیت / اصلاحاتی) دفاع نمود.

اسامی هیأت داوران	مرتبۀ علمی	محل اشتغال	امضاء
۱- استاد راهنما: دکتر محمد شیرخانی	دانشیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۲- استاد مشاور: دکتر عبدالله رمضان زاده	استادیار	" " "	
۳- استاد داور: دکتر رضا رئیسی طوسی	استادیار	" " "	
۴- استاد داور:			
۵- استاد داور یا استاد مشاور دوم:			

به عدد	به حروف
۱۸	هجده

نمره نهایی هیأت داوران:

ملاحظات:

تذکر: نیازی به درج نمره جداگانه هریک از داوران نبوده و فقط نمره مورد توافق هیأت داوران (متوسط) اعلام می شود.

سرپرست تحصیلات تکمیلی دانشکده

با سلام، نظر به اعلام نمره نهایی فوق الذکر از جانب هیأت داوران خواهشمند است نسبت به انجام امور فراغت از تحصیل دانشجوی یاد شده برابر ضوابط و مقررات اقدام مقتضی مبذول فرمائید.

امضاء و تاریخ:

نام و نام خانوادگی مدیر گروه: دکتر یوسف مولایی

توجه مهم: کلیه نوشته‌ها به استثناء نمره هیأت داوران و مطالب بند ملاحظات قبل از دفاع باید با ماشین تایپ گردد.
تذکر: این فرم به دفتر تحصیلات تکمیلی دانشکده ارسال و تصویر آن در گروه مربوط نگهداری می شود.

تقدیم به:

مادر مهربان و صبورم همواره دعای فیرش بدرقهٔ راهم بوده است؛
برادران گرانقدرم که عزت نفس، مدارا و فویشتن‌داری را به من آموخته‌اند؛
معلمانی که می‌کوشند، نسلی آینده‌نگر و با اعتماد به نفس تربیت کنند؛
معلمانی که می‌کوشند نسلی تربیت کنند که با پیمیدگی‌های عصر فرا
مدرنیته، توانایی انطباق داشته باشند؛ معلمانی که می‌کوشند نسلی تربیت کنند
که تساهل و تسامح را سرلومهٔ رفتار اجتماعی خود قرار بدهند؛

و به یاد پدر و دو برادر بزرگوارم

که از قضای روزگار اکنون در دل خاک آرمیده‌اند!

(رومشان شاد)

چکیده

سرمایه گذاری مستقیم خارجی پس از دهه ۱۹۸۰ روند رو به رشدی داشته است. کشورهای آسیای جنوب شرق، چین، ایالات متحده آمریکا، کانادا، اروپای غربی و شرقی (پس از فروپاشی بلوک شرق) بیشترین میزان سرمایه‌های خارجی را به خود اختصاص داده‌اند.

با این حال تحولات بنیادی و ساختاری در اقتصاد ایران پس از انقلاب اسلامی (بی‌ثباتی در اقتصاد کلان، نوسانهای نرخ ارز، رکودهای پی در پی و ناکامی در رشد بخش خصوصی و اثرات تخریبی جنگ طولانی، تنزل قیمت مواد خام صادراتی در دوره‌های مختلف و نیز رشد سریع جمعیت در دهه اول پس از انقلاب و به تبع آن روانه شدن قشر وسیعی از جوانان به بازار کار و ... کشور را از لحاظ اقتصادی با چالشهای اساسی مواجه ساخته است. که رهایی از آن از دیدگاه اقتصادی به سادگی امکان‌پذیر نمی‌باشد.

در این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال اساسی هستیم که چرا جمهوری اسلامی ایران غیرغم برخوردار از موقعیت ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک خود - که امکان دسترسی به بازارهای منطقه را فراهم می‌آورد - و نیز برخوردار از منابع و پتانسیل‌های لازم برای سرمایه‌گذاری، تا کنون نتوانسته است سهم شایان توجهی از این سرمایه‌ها را به خود اختصاص دهد؟

در این رابطه سه متغیر اساسی به عنوان عوامل دخیل در این مسأله آورده شده است. این متغیرها عبارتند از: چهارچوبها و ضوابط قانونی، ساختار اقتصادی و عوامل سیاسی که شامل پیامدهای تحولات انقلابی در ایران می‌باشد، که در دو بخش ارائه شده‌اند. بخش اول شامل پنج فصل کلیات، مبانی نظری، سابقه سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، تنگنای قانونی و ساختار اقتصادی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

در بخش دوم نیز به پیامدهای تحولات انقلابی در ایران (گرایشهای ایدئولوژیک) در سیاست خارجی، گروگان‌گیری در سفارت آمریکا، جنگ عراق با ایران و مجازتهای اقتصادی ایالات متحده آمریکا علیه ایران، می‌پردازیم.

پیشگفتار:

«منت خدای را عزوجل که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت. هر نفس که فرو می‌رود ممد حیات است و چون باز پس آید مفرح ذات...»
بر خود لازم می‌دانم که از راهنماییها و مساعدت‌های عزیزانی که در تدوین و تحریر مجموعه حاضر نگارنده را یاری کرده‌اند. صمیمانه سپاسگزاری کنم. بی‌شک بدون راهنماییها و مشاورت‌های استادان گرانقدرم آقایان دکتر محمد شیرخانی و دکتر عبدالله رمضان‌زده، انجام این پژوهش، بس دشور می‌نمود. لذا صمیمانه‌ترین و خالصانه‌ترین سپاسهایم را نسبت به این عزیزان ابراز می‌دارم.

همچنین مراتب سپاس و امتنان قبی خود را از خانواده عزیز و صمیمی‌ام که در طول دوران تحصیلم، بهترین شرایط ممکن را برایم فراهم ساختند، بیان می‌دارم. از دوست ارجمندم آقای علیرضا رضایی که دست‌نوشته‌های اینجانب را مطالعه و نقد کردند. تشکر می‌کنم. علاوه بر آنکه لازم است از بذل عنایت کارکنان محترم کتابخانه دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، مرکز مطالعات عالی بین‌المللی، سازمان سرمایه‌گذریها و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی نیز سپاسگزاری کنم.
ضمناً از همکاری خانمها فاطمه قاسمی و معصومه نعیمی تشکر و قدردانی می‌نمایم.
بدیهی است که تمام کاستیها و آفات این اثر متوجه نگارنده است.

نصیر شهبازی

تابستان ۱۳۸۱

«فهرست مطالب»

صفحه	عنوان
	مقدمه
۲	بیان مساله
۶	بررسی آثار
۹	هدف پژوهش
۱۰	متغیرهای دخیل
۱۲	فرضیه ها
۱۳	روش آزمون فرضیه ها
۱۴	پیامدهای اثبات فرضیه
۱۴	سازماندهی پژوهش
۱۵	پی نویسه‌های طرح
	بخش اول
	فصل اول
	کلیات (تعاریف و اصلاحات)
۲۰	سرمایه
۲۱	سرمایه گذاری
۲۱	سرمایه گذاری خارجی
۲۲	سرمایه گذار خارجی
۲۲	انواع سرمایه گذاری خارجی
۲۲	الف : سرمایه گذاری عمومی خارجی
۲۴	ب : سرمایه گذاری خصوصی خارجی

۲۶	۱- سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۲۷	۲- سرمایه گذاری غیر مستقیم خارجی (خرید اوراق بهادار)
۲۷	تفاوت سرمایه گذاری مستقیم و غیر مستقیم و غیر مستقیم
۲۹	روش های نوین سرمایه گذاری خصوصی خارجی
۳۰	الف- سرمایه گذاری مشترک
۳۲	انواع سرمایه گذاریهای مشترک
۳۳	ب - موافقتنامه سهام شدن در تولید
۳۴	مسائل و مشکلات سرمایه گذاریهای خارجی
۳۴	الف- تضاد ایدئولوژیک
۳۶	ب- ملی گرایی
۳۷	ج- تغییرات درالگوی صنعتی
۳۹	د- تغییر رژیم حاکم بر کشور
۴۰	پی نویسه های کلیات

فصل دوم

۴۴	تنوریه های سرمایه گذاری خارجی
	گفتار اول:

۴۴	نظریه های با فرض بازار کامل
۴۵	مبحث اول: نظریه نرخ های بازدهی متفاوت
۴۶	مبحث دوم: نظریه تنوع بخشی به مجموعه داراییها
۴۷	مبحث سوم: تولید
۴۸	مبحث چهارم: نظریه سیکل محصول و سرمایه گذاری مستقیم خارجی

گفتار دوم:

۵۲	نظریه های مبتنی بر نواقص بازار
۵۲	مبحث اول: نظریه هایمر
۵۴	مبحث دوم: نظریه کیوز
۵۵	مبحث سوم: نظریه آلیبر

گفتار سوم:

۵۶

نظریه التقاطی (ترکیبی)

۵۸

پی‌نویسهای فصل دوم

۶۰

فصل سوم

دوره های مختلف سرمایه گذاری خارجی در ایران

گفتار اول

۶۰

دوره نخست قبل از ۱۳۱۰ هـ ش

۶۱

مبحث اول : سرمایه گذاری دولت و اتباع بریتانیا در ایران

۶۲

مبحث دوم : سرمایه گذاری روسیه تزاری و اتباع آن در ایران

گفتار دوم

۶۴

دوره دوم از دهه ۴۰ تا ۶۰

گفتار سوم

۶۶

دوره پس از انقلاب اسلامی

۶۸

پی‌نویسهای فصل سوم

فصل چهارم

۷۰

چهارچوب های قانونی سرمایه گذاری مستقیم خارجی در

جمهوری اسلامی ایران

گفتار اول

۷۱

قانون اساسی

۷۱

مبحث اول : انحصارات گسترده دولتی

۷۴

مبحث دوم : ممنوعیت دادن امتیاز تشکیل شرکتها و موسسه به خارجیان

۷۵

۱- تفسیر مبتنی بر ممنوعیت ثبت شرکتهای خارجی

۷۶

۲- تفسیر مبتنی بر ممنوعیت مشارکت بیش از ۴۹٪ برای خارجیان

۷۷

۳- تفسیر مبتنی بر ممنوعیت اعطای امتیاز انحصاری

۷۷

مبحث سوم: محدودیت توسل به نهاد داوری

۸۰	گفتار دوم : قانون جلب و حمایت سرمایه های خارجی مصوب ۱۳۳۴
۸۲	گفتار سوم : قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی
۸۲	اهداف
۸۳	تعدیل قوانین کار و بیمه های اجتماعی و صدور روادید
۸۳	معافیت های مالیاتی
۸۴	عدم شمول مقررات صادرات و واردات
۸۴	معافیت های گمرکی
۸۴	تسهیل عملیات و معاملات پولی و بانکی
۸۵	آزادی ورود و خروج سرمایه و حمایت سرمایه گذاری
۸۵	امکان ثبت شرکتها و مالکیت های صنعتی و معنوی
۸۸	پی نویسی های فصل چهارم
	فصل پنجم
۹۱	مدخل
۹۲	گفتار اول : مشکلات ناشی از مساله خصوصی سازی
	مبحث اول :
۹۲	سمبانی نظری خصوصی سازی
۹۳	الف : نظریه طرفداران بازار
۹۴	ب: نظریه سوسیالیست ها
۹۴	طرفداران تمرکز در مدیریت
۹۵	طرفداران مدیریت غیر متمرکز
۹۵	ج : نظریه کینز (دولت نظارت گر)
۹۶	مبحث دوم : هدف از اجرای خصوصی
۹۷	مبحث سوم : شرایط لازم برای موفقیت خصوصی سازی
۹۸	مبحث چهارم : خصوصی سازی در جمهوری اسلامی ایران
	گفتار دوم :

وزارت اقتصاد و صنایع
معاونت امور اقتصادی و توسعه منابع
معاونت امور خصوصی سازی

۱۰۵	نرخ ارز و عدم ثبات در اقتصاد کلان
۱۰۵	مقدمه
۱۰۵	مبحث اول: تعریف ارز
۱۰۷	مبحث دوم: نوسانات نرخ ارز و تاثیر آن بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۱۰۹	مبحث سوم: علل نوسنهای نرخ ارز
۱۰۹	الف: اظهار نظرهای متفاوت مسؤولان
۱۱۰	ب: دست‌های پنهان در خرید و فروش ارز
۱۱۱	ج: وابسته بودن بخش مهمی از بودجه دولت به فروش ارز
۱۱۲	مبحث چهارم: تأثیر نرخ ارز بر سرمایه گذاری
۱۱۴	گفتار سوم: عدم ثبات در اقتصاد کلان
۱۱۵	گفتار چهارم: زیر ساختهای لازم برای سرمایه گذاری
۱۱۵	مبحث اول: زیر ساخت های فنی - اقتصادی
۱۱۷	مبحث دوم: زیر ساخت های فرهنگی - اجتماعی
۱۲۰	بی نویسه‌های فصل پنجم
	بخش دوم :
۱۲۶	فصل اول
۱۲۷	پیامدهای انقلاب اسلامی ایران
۱۲۷	گفتار اول: پیامدهای سیاسی انقلاب اسلامی ایران
۱۲۷	مبحث اول : چرخش کامل در سیاست خارجی (گرایشهای ایدئولوژیک در سیاست خارجی)
۱۲۷	الف: سیاست خارجی
۱۲۸	ب: ایدئولوژی
۱۳۰	ج : صدور انقلاب
۱۳۱	مبحث دوم: سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس قانون اساسی
۱۳۲	حفظ حاکمیت ملی، تمامیت ارضی و رشد و توسعه اقتصادی

۱۳۲	دفع ز حقوق مسلمانان و نهضت های رهایی بخش
۱۳۴	تعرض با غرب (بخصوص آمریکا) و اسرائیل
۱۳۵	دفع ز مظلومان در هر گوشه دنیا
۱۳۶	تلاش در جهت استقرار یک جامعه اسلامی بر اساس مبانی شیعی
۱۳۷	مبحث سوم: دیدگاههای مختلف سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
۱۳۸	دیدگاه آرمانگرایان
۱۳۸	دیدگاه واقع گرایان
۱۳۹	دیدگاه تفکیک میان مشروعیت و مقبولیت
۱۳۹	دیدگاه ام القری
۱۳۹	دیدگاه طولی :
۱۴۰	دیدگاه تفکیک سطوح رسمی و غیر رسمی
۱۴۰	دیدگاه اهم و مهم
۱۴۰	دیدگاه آرمانگرایی واقع بینانه
۱۴۱	مبحث چهارم: نوسانهای میان آرمانگرایی واقع گرایی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۰
۱۴۸	مبحث پنجم : صدور انقلاب و حمایت از جنبشهای اسلامی
۱۵۱	شیوه های اعلامی
۱۵۱	سیاستهای اعمالی
۱۵۳	مبحث ششم: اشغال سفارت ایالات متحده امریکا در تهران
۱۵۴	اهد ف گروگانگیری
۱۵۴	سر انجام گروگانگیری
۱۵۵	مبحث هفتم: جنگ عراق و ایران
۱۵۸	گفتار دوم: پیامدهای اقتصادی انقلاب اسلامی
	انقلاب ایران و تاثیر آن بر سیاستهای اقتصادی کشور
	فصل دوم
۱۶۴	

فشارهای اقتصادی ایالات متحده علیه جمهوری اسلامی ایران

- ۱۶۵ گفتار اول: تحریم به عنوان یک رژیم بین المللی
- ۱۶۶ گفتار دوم: تحریمهای یک جانبه ایالات متحده علیه ایران
- ۱۷۰ گفتار سوم: اهداف تحریمهای آمریکا علیه ایران
- ۱۷۲ گفتار چهارم: تحریمهای یک جانبه و قوانین و مقررات بین المللی
- ۱۷۵ پی نویسههای فصل دوم
- فصل سوم:
- ۱۸۱ نتیجه گیری
- منابعی برای مطالعات بیشتر
- ۱۹۶ منابع فارسی
- ۱۹۶ ۱- کتب
- ۱۹۹ ۲- مقالات
- ۲۰۵ منابع انگلیسی
- ۲۰۵ ۱- کتب
- ۲- مقالات

مقدمه

بیان مسأله:

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان یک پدیده جهانی در اواخر سده نوزدهم و در اوایل سده بیستم پا گرفت. اما تا دهه‌های بعد (۴۰ و ۵۰) تنها بخش کوچکی از سرمایه‌گذاری خارجی را تشکیل می‌داد. برای نمونه در سال ۱۹۱۴ از کل جریان سرمایه‌گذاریهای خارجی ۹۰ درصد به صورت خرید اوراق بهادار انجام گرفت. (۱). در عین حال ترکیب سرمایه‌گذاری خارجی به تدریج دگرگون گردید. به نحوی که در دهه ۱۹۳۰، نزدیک به یک چهارم جریان سرمایه‌گذاری خارجی به صورت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی انجام شد.

سیر حرکت سرمایه‌های خصوصی خارجی در مقطع قبل از جنگ جهانی اول از کشورهای اروپایی به سوی کشورهای تازه صنعتی شده آن زمان یعنی آمریکا، کانادا، آرژانتین و استرالیا بود. در واقع یکی از عوامل مهم توسعه اقتصادی این کشورها، جریان سرمایه خصوصی از اروپا بود. اما وقوع جنگ جهانی اول آرمانهای آزادیخواهان اقتصادی را بر باد داد و دوران شکوفایی اقتصاد اروپا پایان یافت.

جنگ جهانی موجب رکود بزرگ و فروپاشی نظام پولی شد و به زوال سرمایه‌گذاری خارجی انجامید. سالهای میان دو جنگ جهانی نیز شاهد افت شدید حجم سرمایه‌گذاری خارجی بود. اما سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی انعطاف بیشتری از خود نشان داد و وضعیت آن در اواخر دهه ۱۹۳۰ اندکی بهبود یافت. سالهای بعد از جنگ جهانی دوم سالهای رونق دوباره سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بود. افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه پس از دهه ۱۹۶۰ شکل بارزتری به خود گرفت.

حجم سرمایه‌گذاریها از میانگین سالانه زیر ۲ میلیارد دلار در اوایل دهه ۱۹۶۰ به میانگین سالانه حدود ۸ میلیارد دلار در فاصله سالهای ۱۹۷۴ و ۱۹۸۲ رسید (۲). در سال ۱۹۷۳ حجم